

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

БЕЗЛЮДНИЙ Р.О.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В США (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Актуальність теми статті зумовлена необхідністю ретроспективного аналізу соціально-педагогічної підтримки підлітків з особливими потребами в США. Зміна соціальних відносин у суспільстві вимагає зміни підходів до підготовки підлітків з особливими потребами до майбутнього самостійного життя. Необхідність удосконалення соціально-педагогічної підтримки таких дітей потребує створення спеціально розробленої системи реабілітації, інтеграції, корекції та адаптації підлітків з особливими потребами в суспільстві.

Мета статті – висвітлити історичний аспект соціально-педагогічної підтримки підлітків з особливими потребами в американському суспільстві.

Наукові джерела свідчать, що до початку XIX ст. в США та країнах Західної Європи практично не надавали соціально-педагогічної підтримки дітям та підліткам з вадами. Вони залишалися вдома зі своїми родинами, або їх віддавали до притулків. Часто такі діти були тягарем для своїх сімей, і члени сімей зверталися по сторонню підтримку.

Першу відому нам спробу навчати дітей з вадами зробив 1800 р. французький лікар Жан-Марк Ітард. Він розробив унікальну методику, яку згодом запозичили педагоги й науковці США. Послідовники Ж.-М. Ітарда заснували організацію, яка здійснювала наукові дослідження вад розвитку. У 1830 р. в Сполучених Штатах Америки було створено перші школи для сліпих та глухих. Учні в цих школах були ізольовані й навчалися за спеціальними програмами, розробленими для окремих груп інвалідів. Так, у школах для глухих використовували альтернативні системи спілкування, мову знаків, мову жестів тощо. Оскільки це були великі заклади, вони часто були розташовані за сотні кілометрів від домівок учнів, і діти перебували в них майже весь час.

Формування соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами йшло не лише шляхом організації установ для дітей з порушеннями інтелекту, розвивалися установи для навчання та виховання дітей з іншими видами дефекту, деякі з них стали виникати набагато раніше за аналогічні установи для дітей та молоді з обмеженими можливостями, причому не лише у Франції, а й у США.

У вказаний часовий період остаточно оформилися три напрями підтримки осіб з особливими потребами:

– *християнсько-філантропічний* (мета – піклування про інвалідів; організаційна форма – притулки, богадільні, будинки піклування);

– *медико-педагогічний* (мета – лікування, виховання й елементарне навчання дітей з вираженими порушеннями в розвитку, організаційна форма – спеціальні відділення при лікарнях, медико-педагогічні установи). У 1844 р. у США створено Асоціацію медичних американських шпиталів для божевільних. Пізніше згадане товариство змінило назву – Американська психіатрична асоціація [1];

– *педагогічний* (мета – освіта дітей з порушенням слуху, зору, інтелекту, організаційна форма – спеціальні класи, спеціальні школи, філантропічно-християнський напрям підтримки осіб з особливими потребами зародився в Німеччині, коли пастор Хальденванг відкрив у 1835 р. в місті Вильдеберге перший притулок для таких осіб. В Англії притулок з благодійними цілями відкрила міс Уайт у 1846 р. в Лондоні. А у 1848 р. створили першу установу для дітей з особливими потребами в США. Серед американських учених-істориків найчастіше згадується ім'я Самюеля Хоуве. Разом із Сегеном, одним з перших засновником установ для дітей з вадами у розвитку й організатором їх навчальної діяльності, що приїхав у США у 1848 р., він уперше організували в Америці соціально-педагогічну підтримку осіб з особливими потребами.

Першими педагогічними установами для дітей з особливими потребами були також притулки й приватні школи-інтернати. Установи першого та другого напрямку обслуговували переважно дітей, відсталих у розвитку, а установи педагогічні – дітей з легкою формою відсталості. До завдань цих установ входило надати вихованцям загальну освіту, трудову підготовку й таким чином допомогти звичайній школі, звільнивши її від дітей, що заважають нормальній роботі.

У середині 1960-х рр. у США розпочалася реалізація проекту під назвою “Головний старт”. Це була широка освітня й медична програма для дітей та їхніх батьків. Із 1972 р. до класів, що навчалися за програмою “Головний старт”, почали залучати дітей з вадами. Це була перша масова спроба створення класів залучення.

З другої половини XIX ст. педагогічний напрям в організації підтримки дітей з особливими потребами став основним. У цей час почали відкривати допоміжні класи й допоміжні школи для дітей з легкими формами розумової відсталості [9, с. 14].

Перші американські школи будувалися на основі шкільної програми, вчительського прикладу та дисципліни. Головним джерелом морального й релігійного виховання була Біблія та складені на її основі книги для дітей. Дітям прищеплювали любов до ближнього, гуманне ставлення до оточення, розвивали такі якості, як щедрість, патріотизм [11, с. 6].

Підкреслимо, що в США дитячу інвалідність визнано національною проблемою. У зв'язку із цим була розроблена Національна програма боротьби з дитячою інвалідністю, відповідно до якої поставлено завдання щодо створення центрів для підготовки фахівців з реабілітації, професійної освіти, обслуговування на місцях дітей-інвалідів, розробки програм навчання й виховання в школах.

Обслуговування дітей-інвалідів у США включає профілактику, діагностику, навчання, клінічне обслуговування, соціально-реабілітаційну службу.

У соціально-реабілітаційній службі виділяють реабілітацію дітей з обмеженими функціональними можливостями в загальнореабілітаційному центрі. Соціальні служби в цьому центрі займаються вибором шляхів реабілітації, є служба з подальшого працевлаштування. Весь загальнореабілітаційний сервіс організовується в штатах у кооперації з державними й приватними установами.

Швидкий економічний розвиток у 60-х рр. ХХ ст. спричинив зміну освітніх пріоритетів у США. Пріоритетним завданням шкіл стало забезпечення високого рівня академічної підготовки учнів. У результаті цього значно менше часу відводилося на формування характеру дітей, їх моральне виховання [3].

Починаючи із 60-х рр. ХХ ст., результати соціологічних досліджень у США почали засвідчувати суттєву нерівність між школярами.

Відповідальність за це явище спочатку була покладена на вчителів, оскільки вони завжди більше уваги приділяли кращим і більш здібним учням. Пізніше британські соціологи не тільки підтвердили ці висновки, а й зробили доповнення: соціальна ієрархія серед школярів не обмежується рамками школи. Джерелом соціальної нерівності, як було доведено, виступає соціальне походження учнів, а особливо проблема нерівності торкнулася дітей-інвалідів, які виявилися “пасинками та пасербицями” існуючої системи освіти [10, с. 100–106].

У 70-х рр. ХХ ст. у США процес соціально-педагогічної підтримки активно почав розвиватися у вигляді декількох підходів, таких як: *widening participation* (розширення доступу до освіти), *mainstreaming* (основний напрям) та *inclusion* (включення) [10, с. 100–106].

Перші два підходи (*widening participation*, *mainstreaming*) передбачають, що діти з обмеженими можливостями можуть спілкуватися зі своїми однолітками під час різноманітних дозвіллевих заходів, відвідувати масові школи, але, перш за все, з метою розширення соціальних контактів, а не здобуття освіти.

Третій підхід (*inclusion*) слід розуміти як реформування масових шкіл та перепланування навчальних приміщень таким чином, щоб вони відповідали потребам усіх дітей без винятку.

У 1975 р. Конгрес США затвердив надзвичайно важливий законопроект, згідно з яким для “безкоштовної, відповідної громадської освіти”

дітей з вадами могли використовуватися федеральні кошти. У цьому законі зроблено наголос на тому, що родини повинні бути важливим елементом системи освіти дітей молодшого віку. Тепер у Сполучених Штатах Америки діти з вадами можуть здобувати освіту залучення, яка разом з відповідною медичною допомогою дає їм змогу повністю розкрити свій потенціал. Малята-інваліди можуть відвідувати дитячі садки й початкові школи, а також брати участь у громадських заходах. Старші діти можуть навчатися в професійних училищах, школах, коледжах. Завдяки такому підходу в дорослому віці інваліди мають можливість працювати, сплачувати податки та користуватися всіма правами, які надає людям суспільство [7].

Згодом зростання аморальності суспільства й низький освітній рівень американських шкіл викликали серйозне занепокоєння на державному рівні. У 1981 р. президент США Р. Рейган створив Національну комісію з дослідження проблем якості шкільної освіти. В опублікованій у 1983 р. доповіді “Нація в небезпеці: необхідність реформ школи” було визначено недоліки існуючої системи освіти та шляхи подолання проблем як у сфері навчання, так і виховання [5, с. 102–110].

Наростання кризових процесів у соціально-економічному та культурному житті суспільства спричинили повернення педагогіки США до консервативних цінностей. Педагогіка повернулася до “основ”, що означало не лише зміну поглядів на виховання, а й відновлення віри в традиційні цінності та християнську мораль.

Прибічники руху “Назад до основ” виступали за підвищення ролі вчителя у виховному процесі, встановлення суворої дисципліни в шкільних закладах за рахунок формування в учнів стійких норм моралі та поведінки [8, с. 125].

Під впливом руху “Назад до основ” чимало штатів прийняло закони про встановлення освітніх стандартів, затверджених на конференції 1976 р., яким повинен відповідати випускник будь-якої школи. Знову з’явилися традиційні школи з класно-урочними заняттями, домашніми завданнями, суворим порядком і дисципліною [4, с. 122].

Пропонувалося залучати до процесу морального виховання не тільки вчителів і батьків, а й адміністрацію школи, громадськість, спільні зусилля яких могли б стати запорукою успішного виховного процесу.

У 80-х рр. Національна асоціація освіти сформулювала основні завдання щодо навчання дітей з розумовою відсталістю, які передбачають:

- 1) досягнення економічної ефективності навчання;
- 2) виховання таких поведінкових навичок, щоб інші члени сім’ї не відчували тягаря від перебування вдома дитини з розумовою відсталістю;
- 3) виховання таких моральних цінностей, які б дозволили дитині в майбутньому бути рівноправним громадянином країни [6, с. 35].

Зауважимо, що в США кінцевою метою навчання та виховання дітей і підлітків з особливими потребами є вироблення навичок, які дали б змогу існувати самостійно, а також прищеплення корисних соціальних умінь,

щоб жити та працювати у звичайному середовищі. У зв'язку з таким підходом загальноосвітня підготовка й розвиток процесів пізнання не займають значне місце в роботі з розумово відсталими дітьми.

На сьогодні соціально-педагогічну підтримку дітей з обмеженими функціональними можливостями в США надають державні й недержавні громадські організації. Причому недержавні організації можуть бути міжнародні, національні асоціації або муніципальні установи.

Так, наприклад, однією з авторитетних організацій є Міжнародна Ліга суспільств допомоги дітям-інвалідам. Її філії є в більше ніж 70 країнах світу, у тому числі в США. Змістом роботи цієї організації є боротьба за права дітей з обмеженими функціональними можливостями на міжнародному й національному рівнях. Члени Ліги проводять дослідження дитячої інвалідності, організують конференції, здійснюють співробітництво між країнами, допомагають розробляти національні програми боротьби з дитячою інвалідністю.

Висновки. Отже, розвиток соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами в США характеризувався появою шкіл та установ, в яких здійснювалась спеціалізація за окремими загальноосвітніми дисциплінами, та розробкою спеціальних навчальних програм для осіб з особливими потребами.

Література

1. Головінський І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / І. Головінський. – К. : Аконт, 2003. – 287 с.
2. Етапи розвитку концепцій морального виховання у педагогіці США (60-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) [Електронний ресурс] / Л.І. Довгань // Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 34. – С. 106–110.
3. Жуковський В.М. Морально-етичне виховання в американській школі (30-ті роки ХІХ ст. – 90-ті роки ХХ ст.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01/ В.М. Жуковський. – К., 2004. – 625 с.
4. Малькова З.А. Концепция “воспитания для выживания” в современной буржуазной педагогике / З.А. Малькова // Советская педагогика. – 1978. – № 10. – С. 118–124.
5. Малькова З.А. Тринадцать лет спустя: американская школа-96 / З.А. Малькова // Педагогика. – 1996. – № 5. – С. 102–110.
6. Методичні рекомендації щодо удосконалення утримання та виховання дітей у дитячих інтернатних закладах на принципах, що базуються на Конвенції ООН про права дитини. – К. : УІСД, 1998.
7. Соціальні особливості навчання та виховання дітей-інвалідів / Вінницький міський центр соціальної служби для молоді. – Вінниця, 2001.
8. Юсуфбекова Н.Р. Назад – к основам! / Н. Р. Юсуфбекова // Советская педагогика. – 1987. – № 8. – С. 122–126.

9. Хатем Абдеен. Система помощи детям с ограниченными возможностями здоровья в Иордании (Медико-психолого-педагогическая модель) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Хатем Абдеен. – М., 2003 – 147 с.

10. Ярская-Смирнова Е.Р. Инклюзивное образование детей-инвалидов / Е.Р. Ярская-Смирнова, И.И. Лошакова // СОЦИС. – 2003. – № 5. – С. 100–106.

11. Lickona T. The Return of Character Education / T. Lickona // Educational Leadership. – 1993. – Nov. – V. 51. – № 3. – P. 6–11.

БЕЛОЗЬОРОВА Н.О.

ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Сьогодні основні засади розвитку початкової ланки вітчизняної освіти, викладені в державних документах (Закони України “Про освіту”, “Про початкову освіту”, Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”)), спрямовують її на інтелектуальний, соціальний, духовний розвиток дитини, закладання основ для подальшого успішного навчання в середніх та вищих закладах освіти, розгортання процесів саморозвитку й самоосвіти. Виходячи із цього, можна наголосити на особливому значенні початкової освіти як своєрідної бази для входження людини в культурно-освітній простір та самореалізації в ньому. Важливою умовою успішної реалізації цих завдань початкової освіти є не лише пошук нових дієвих теоретичних та практичних розробок, а й вивчення, узагальнення та творче переосмислення історико-педагогічного досвіду розвитку початкової освіти в Україні (зокрема, досвід другої половини ХІХ – початку ХХ ст., для якого характерні суттєві реформаторські зміни та перетворення в галузі освіти), подальше використання його окремих положень для вдосконалення й оновлення цієї ланки освіти.

Мета статті – розкрити витоки становлення вітчизняної концепції початкової освіти другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на територіях України, підвладних Російській імперії.

Аналіз праць учених (М. Євтух, С. Золотухіна, О. Любар, М. Стельмахович, Г. Троцько, Д. Федоренко та ін.) свідчить, що, незважаючи на те, що впродовж століть українське шкільництво розвивалося на народній основі, у досліджуваний період Росія, яка історично приєднала до свого складу велику кількість українських земель, справляла значний вплив на розвиток культури та освіти України.

Маємо відомості, що ще на початку ХІІІ ст., за державним указом щодо створення губерній, значна територія України була розподілена в складі Росії на дві губернії – Київську та Азовську [13, с. 436–438]. Згідно з державним актом жовтня 1721 р., Російська держава була перетворена на